

&”De Ampersand”

Periodiek van de Genkse vereniging van Boekbinders “&”
Secretariaat: Kruisbroedersweg 10
NL 6041 PM Roermond
Email secretariaat: harrieknoors@home.nl
Website vereniging: www.ampersand-boekbinders.be

Nummer 8

januari 2011

Een nieuw jaar

Voor 2011, het 8^e jaar van het bestaan van “Ampersand”, wensen we alle leden een gezond en goed boekbindjaar toe. Er liggen momenteel twee uitdagingen namelijk:

- * *De eenkaternband voor “Levende verberrent upde Vrijdachmaert”,* en
- * *De afgesproken tweelingband voor de februari-bijeenkomst.* In de laatste vergadering in Rolduc is afgesproken dat zij die hier niet aan toe komen, ook een andere band kunnen meenemen. Van de restaurateurs/conservators zien we dan ook graag een werk.

Mededelingen

“*Het Librarium van de Koninklijke Bibliotheek*” Brussel. Het is een permanent museum over het boek, een museumruimte voor de ontdekking van de boek- en schriftculturen.

Open vanaf 20 oktober 2010.

www.kbr.be

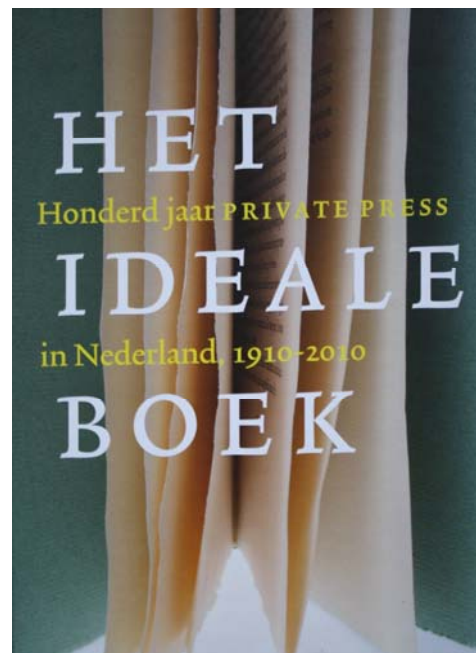
Denken jullie allemaal aan het tijdig inleveren in Genk van de eenkaternband voor het fraai gedrukte “*Levende verberrent upde Vrijdachmaert*”. Bij de beoogde expositie van deze banden wordt een catalogus uitgegeven. Hiervoor is inleveren van de banden uiterlijk 3 maart 2011 op de academie een must. Er moeten foto's worden gemaakt.

In Museum Meermanno in Den Haag loopt nog tot en met 20 februari 2011 de tentoonstelling “*Het ideale boek. Honderd*

jaar ‘private press’ in Nederland 1910-2010”

Onder dezelfde titel is een fraai boek uitgegeven. Het is te koop in het museum. Begunstigers van het museum krijgen het boek gratis. De afmetingen zijn 31,5 x 25 x 2,5 cm. Omvang 252 bladzijden met 240 prachtige illustraties. Prijs €34,95.

Het unieke van deze tentoonstelling is, dat men een groot aantal originele uitgaven uit deze periode in de hand kan nemen en inzien. Zeer aanbevolen!

“Het ideale boek”

Onder deze titel loopt, zoals hiervoor al vermeld, in Museum Meermanno in Den Haag een tentoonstelling over het werk van de ‘private press’, de ‘margedrukkers’. De kwaliteit van het drukwerk en de totaalverzorging van de door hen gedrukte boeken is een lust voor het oog.

Getuige hiervan is ons boekje “*Levende verberrent upde Vrijdachmaert*”, dat we gaan binden voor de gezamenlijke expositie van cursisten en oud-cursisten van de Academie Genk. Het boekje is gedrukt op de Carbolineumpers van Boris Rousseeuw.

Boris Rousseeuw, margedrukker van de Carbolineumpers te Kalmthout schrijft in zijn voorwoord in de catalogus van de Expositie MET6 2010:
“Een bibliofiel boek is om te beginnen een verzorgd boek: de letterkeuze en het letterkorps, de bladschikking, de papierkeuze, de drukkwaliteit, de band, het omslag, de illustraties, zelfs de schikking der voetnoten en het zwaartepunt in de hand; alles moet smaakvol en overdacht zijn, en alle aspecten moeten bij elkaar passen. Bovendien heeft een bibliofiel boek ook altijd een uniek karakter door zijn beperkte oplage, nummering, handtekening en eventueel de opname van een handschrift, originele grafiek of fotografie. Ook deze extra’s moeten ‘kloppen’ met alle andere onderdelen van het boek. Bovenaan de ladder (en de prijslijst) staan de bibliofiele boeken op de handpers in kleine oplage gedrukt, omdat alleen de traagheid van de handpers toelaat op bevochtigd en geschept papier te drukken, met diep zwarte inkt en met een lichte indruk, wat het unieke tactiele karakter geeft dat de bibliofiel zo waardeert”.

In het laatste kwart van de 19^e eeuw werd de boekverzorging in een snel tempo een industrieel bedrijf. Het werd het tijdperk van de uitgeversband. Deze industriële band ging ten koste van de kwaliteit. De

boeken werden wel goedkoper, maar ook lelijker. Op deze situatie kwam een reactie vanuit Engeland, waar de industriële ontwikkeling haar begin gevonden had en waar men al snel de schaduwzijden ervan ontdekte.

Middelpunt van de protesten was William Morris (1834-1896). Met zijn ideeën stond hij aan het begin van een omvangrijke vernieuwing in de Europese kunstnijverheid, die rond 1900 op gang kwam. In 1861 had hij samen met vrienden een werkplaats voor kunstnijverheid opgericht voor de productie van textiel, keramiek, glasschildering en meubels volgens eigen ideeën en ontwerpen. Later kwamen daar ook bij de boekdruk en de vormgeving van het boek. Met zijn eerste moderne private press ontketende hij een revolutie in de typografische opvattingen en in de vormgeving van het boek. Met name ook het boekbindershandwerk genoot daardoor in Engeland snel groot aanzien vanwege haar gerenomeerde werkplaatsen. Dit sloeg ook over naar het continent. Deze vernieuwingsbeweging kreeg een voortzetting in de Jugendstil of Art Nouveau.

De eerste private press genaamd De Zilverdistel, werd in Nederland opgericht in 1910, aanvankelijk naar Duits voorbeeld later naar Engels model. Het begin van de herleving van de boekdrukkunst wordt algemeen toegeschreven aan William Morris en zijn Kelmscott Press.

Ook in Nederland en België zijn een groot aantal margedrukkers werkzaam. Wellicht kunnen we als vereniging in de naaste toekomst meer contacten zoeken met deze drukkers!

Wie heeft hierover ideeën?

Harrie Knoors

Boek bindt Kunst

Bij de opening van de expositie van MET6 in de Nottebohmzaal van de Stadsbibliotheek te Antwerpen op 19 januari 2007 sprak Jan van Alphen de onderstaande openingstoespraak uit. De inhoud van de toespraak is nog steeds actueel, vandaar de plaatsing drie jaar later.

“Over boeken, boekbinden en kunstboekbinden”

“Omdat we hier, denk ik, met gelijkgestemden bij elkaar zijn, kan ik gerust beginnen met een persoonlijke verklaring: met boeken omgaan, dat is toch eigenlijk puur genieten! En nou bedoel ik niet alleen de luxe van het kunnen kopen van een boek, de verrukking het voor de eerste keer open te slaan, en vooral: het te lezen, twee, drie keer voor mijn part. Nee – dát is al wel zaligheid – maar ik doel hier toch ook en vooral op de liefde voor het boek als object: iets wat je zien kunt, vast kunt pakken, voelen, besnuffelen, iets waarvan je kunt genieten om wat het is, om z’n vorm, z’n kleur, om het materiaal waarvan de band gemaakt is, om het fraaie papier, om de harmonie tussen al die uiterlijke aspecten.

Want wat dat betreft lijkt de omgang met boeken op de omgang met mensen. In de ultieme menselijke omgang, in de liefdesrelatie, gaat het er immers ook om elkaar zo veel mogelijk te kunnen zien, aanraken, vasthouden. Dat is in de omgang met boeken niet anders. En net als bij de liefde tussen mensen gaat het ook de boekenliefhebber altijd om de inhoud én om de vorm; om aard/karakter én om uiterlijke aantrekkelijkheid.

Boeken treffen – ik zeg dan maar: ons soort mensen – boekenliefhebbers en zeker ook de boekbinders onder ons, zowel intellectueel als emotioneel. Ze prikkelen de geest maar strelen ook de zinnen. Boeken bieden ons zowel een rationele als een esthetische ervaring.

Vandaag, bij een tentoonstelling van kunstboekbanden, stellen we de uiterlijke vorm van het boek, de esthetische kant, speciaal in het licht.

Die esthetische kant heeft veel gezichten, veel meer dan de band alleen. De gekozen papiersoort van het boek, het formaat, de typografie, de eventuele illustraties –en als het goed is betreft het altijd een harmonieuze combinatie van al die aspecten, want een boek moet natuurlijk een eenheid zijn. Een bundeling mooie gedichten, in fraaie typografie, met artistieke etsen en dan knullig gebonden, dat kan eigenlijk niet.

Van al die uiterlijke kenmerken staat vandaag de band centraal. Maar uit wat ik net zei moge duidelijk zijn dat bij een boek, dat wat we noemen een prachtband heeft gekregen, die andere aspecten nooit veronachtzaamd zullen zijn. Want een boekbinder die zichzelf respecteert gaat alleen met hart en ziel en hoofd en handen aan het werk als zijn basismateriaal aan dezelfde esthetische eisen voldoet als die hij aan de band stelt.

Nu is het begrip “esthetisch” al een paar keer gevallen. Is kunstboekbinden een vorm van kunst in de academische of museale zin van het woord? Kan een kunstenaar een kunstboekband maken, ook al is hij geen boekbinder? Of heb je misschien voor een kunstboekband – en daar hebben we hier vandaag mee te maken: zie de affiche van de tentoonstelling – per se een professionele boekbinder nodig? Feit is dat er om van een kunstboekband te kunnen spreken, toch wel aan enkele dwingende voorwaarden voldaan moet zijn.

Ik vertel u een verhaaltje, dat ik vond in het prachtige boek van Huib van Krimpen over het maken van boeken. Men geeft u een fles buitengewoon goede wijn en twee bekers. De ene beker is van zuiver goud en op de meest artistieke wijze

bewerkt: kunstig gedreven versieringen, bezaaid met edelstenen.

De andere beker is van kleurloos glas, dun doorschijnend en ook van edele vorm.

Schenk in en drink, en ik zal u, oordelend naar de beker die ge kiest, zeggen of u een echte wijnkenner bent. Want wie geen bepaalde gevoelens koestert jegens wijn, zal ongetwijfeld de gouden beker kiezen om de sentatie te ondergaan van het drinken uit een stuk vaatwerk dat tienduizenden gekost kan hebben. Maar bent u een minnaar van edele wijn, dan kiest u het glas, dat er volledig op berekend is om het schone dat het moet bevatten, niet te verbergen, maar juist te openbaren.

In onze boekbinderstaal: een goede boekband biedt niet alleen bescherming maar openbaart en versterkt de inhoud en de andere – materiële - aspecten van het boek. Het gaat bij de boekbindkunst nooit alleen om het uiterlijk alleen, om de band alleen. Het gaat om het hele boek: om inhoud, papiersoort, formaat, typografie, illustraties, de binding, de bandversiering en dat alles in onderlinge samenhang, in harmonie.

Er zijn boekbinders, vaklui, die zich bewegen op het terrein van de kunst; er zijn ook kunstenaars die iets met boeken doen.

In beide gevallen zijn die – ik zeg nou maar: grensoverschrijders – meestal amateur op het andere gebied.

Bij de kunstboekband komt het verschil duidelijker naar voren. Als een kunstenaar een kunstboekband wil maken, - en u en ik hebben indrukmakende voorbeelden gezien: boeken met vleugels, boeken gewikkeld in prikkeldraad- , dan kan het resultaat een uniek kunstwerk zijn, ook al is het bindtechnisch een lor.

Maar als een vakmanboekbinder een kunstboekband wil maken, kan zo'n zelfde relatie niet gelegd worden. Bij de vakmanbinder worden zowel aan de binding als aan de artistieke dezelfde hoge eisen gesteld.

Naar mijn mening zou je alleen van een kunstboekband moeten spreken als in het object kunst en binding twee gelijkwaardige grootheden zijn. Die opvatting wordt versterkt als wij kijken naar de normeringscategorieën bij internationale kunstboekmanifestaties. Technische kwaliteit is daar een absolute voorwaarde om de eerste ronde door te komen.

Natuurlijk, het gaat niet om technische kwaliteit alleen: idee, originaliteit, harmonie met de inhoud en zeker ook artistiekheid, het zijn allemaal buitengewoon belangrijke aspecten en bij de beoordeling zullen ze vaak de doorslag geven, maar bij boekbindkunst is wel het vakmanschap van de binder een *conditio sine qua non*. Een kunstboekband kan naar mijn mening alleen gemaakt worden door een meesterboekbinder. Bij het werk van een kunstenaar die geen boekbinder is spreken we van een kunstobject, niet van een kunstboekband. Een kunstboekband voldoet aan zowel alle technische als aan hoge artistieke eisen. Op het terrein van de kunstboekband is de vakman eerste speler. Kunstboekbinden is een vorm van wat Toegepaste kunst heet: artistiekheid in dienst van. Het gaat hier niet om *l'art pour l'art*.

Wij mogen ons daarom gelukkig prijzen dat hier vandaag vakmensen hun werk tentoonstellen, boekbinders die de geheimen van de boekband in jarenlang experimenteren hebben doorgrond, die de techniek van boekbinden beheersen tot op de laatste hellende buitensteek, die de gebruikte materialen kennen in al hun effecten.

Maar alle zes zijn het ook vakmensen met talent, met artistiekheid, met gevoel voor het schone en dat is heel wat meer dan aanleg voor handvaardigheid. Talent vereist zelfdiscipline, zelfcritiek, een onverbiddelijk gevoel voor kwaliteit, een rijke ideeënwereld, een open kunnen staan voor inspiratie, zin voor het experiment. En juist samengaan van die aspecten: technische vaardigheid én talent,

vakmanschap én artisticeit, heeft hier geleid tot boekbindkunst, tot boekbanden die enerzijds boekband gebleven zijn, boekbescherming, boekopenbaring, en die anderzijds tot een uniek juweel zijn geworden dat de aandachtige beschouwer ook artistiek en emotioneel weet te raken. En zo is mijn praatje bij de opening van deze bijzondere tentoonstelling toch nog serieus geworden. Eigenlijk was ik dat niet van plan.

Wie van boeken houdt én van boekbinden, zoals ik, heeft thuis natuurlijk ook boeken over boekbinden. Toen een van de exposanten mij vroeg om bij de opening van deze indrukwekkende expositie een paar woorden te zeggen, dacht ik: ach, er is zoveel over boekbinden geschreven. Je zet wat leuke boekbindanedkdoties bij elkaar, verzint er een paar verbindende teksten bij, zegt iets aardigs over het werk en je bent klaar.

Maar dat viel tegen.

Ja, er is veel geschreven over boekbindtechnieken. Maar wist u dat er over boekbinden nauwelijks iets geschreven is dat niet bloedserieus is? In mijn eigen boeken vond ik nauwelijks iets. Een bevriende Amsterdamse antiquaar met als specialisatie ‘boeken over boeken’ kende geen boekbindanedkdotiek. Boekbinden is een buitengewoon serieuze aangelegenheid. Boekbinders werken hard, in het verborgene, in eenzaamheid. “De kolonel krijgt nooit post” zei Gabriel Marquez, en met een variant: de boekbinder krijgt geen fanmail, zelfs nauwelijks als hij erin slaagt fraaie kunstboekbanden te maken.

Kunstboekbinders kunnen dan ook zelden met het maken van kunstboekbanden in hun levensonderhoud voorzien. Om brood op de plank te krijgen moeten ze boeken restaureren, tijdschriften inbinden, notarisbanden maken of les gaan geven in boekbindtechnieken.

En dat laatste, dames en heren, bewijst weer eens hoe waar sommige bijbelwoorden zijn. Hier: hoe uit het kwade

het goede kan voortkomen, en geluk uit verdriet.

Want de boekbinders die hier vandaag samen hun werk tentoonstellen – met zes – danken hun groepsverbondenheid aan het feit dat de Meister der Einbandkunst Jan Camps uit Diest, een van de exposanten, als docent boekbinden werkzaam is aan de Stedelijke Academie van Genk. Dáár hebben ze elkaar leren kennen. Onder Jan Camps z’n inspirerende leiding en profiterend van zijn vakmanschap, later versterkt door dat van Renée de Gent die al docente was hier in het Antwerpse, hebben ze zich vervolmaakt en zich de laatste finesses van het boekbinden eigen gemaakt, samen hebben ze nieuwe technieken ontwikkeld. En het resultaat van hun werk is dus hier vandaag samengebracht.

Een Duits spreekwoord zegt: in de beperking openbaart zich het meesterschap. De beperking die deze exposanten zich opgelegd hebben ligt in de materiaalkeuze: alle banden die hier te zien zijn, zijn gemaakt van papier. Zo’n beperking dwingt tot extra bezinning. Papier is divers van samenstelling en van dikte en reageert verschillend op de bewerkingen die het ondergaat: op kreukelen, scheuren en schuren. Een papieren band vereist een ander soort binding dan een kunststofband, de versieringstechnieken stellen hoge eisen. Die beperking heeft bij deze zes meesterbinders gefunctioneerd als inspiratiebron om nieuwe werkwijzen te bedenken en uit te voeren – en dat was natuurlijk ook de opzet.

In het resultaat is de veelzijdigheid van de bandontwerpen karakteristiek, evenals de toegepaste bewerkingen, de onorthodoxe keuze van de toegevoegde materialen. Kenmerkend is ook de speelsheid en het raffinement in het architectonische gebruik van letters in de betiteling, de opmerkelijke variatie ook binnen de tien banden van elk van de deelnemers.

Mevrouw Annie de Coster, Conservator
Directeur van de Bibliotheca Wittockiana
in Brussel, heeft in haar inleiding in de
catalogus bij deze expositie,
behartenswaardige dingen geschreven over
de plaats van deze tentoonstelling in de
ontwikkeling van de Nederlandse en
Belgische kunstboekband.

Ze heeft ook een zeer ter zake kundige
typering geformuleerd van de zes
kunstboekbinders die hier hun werk laten
zien. Dat ontslaat mij van het geven van
zo'n karakteristiek. Graag beveel ik u
aandachtige lezing van haar inleiding aan.
Terug naar het begin. Jan Camps, Renée de
Gent en Julia van Mechelen, de drie
Belgisch exposanten, en de drie
Nederlandse: Berdien van Lieshout,
Anneke Linssen en Loek de la Haye,
hebben zichzelf bewezen in het hier
tentoongestelde werk en ze bewijzen
daarmee ook dat wanneer in het
boekbinden kennis én verbeelding,
kundigheid én ervaring,
materiaalbeheersing én gevoel voor
kwaliteit – kortom: vakmanschap én
artciteit, gedragen worden door waar ik
mee begon – de alles inspirerende liefde
voor het boek, - dat daar kunstboekbanden
uit resulteren die de naam waard zijn in al
z'n lettergrepen”.

